

FIRST TIME IN BALI BALI AND FOREIGN CULTURE

H.I.R. HINZLER

LEIDEN

JULY 2012

MOTTO

- “The Balinese have always had, even more than other Indonesians, a genius for absorbing and then changing ideas and knowledge from other countries”, Sri Owen, Indonesian Regional Food & Cookery, rev. Ed. 1999: 121
- “The concepts behind the labels of our culture differ or are unknown to the other culture”, Guy Deutscher, Through the Language Glass, Why the World looks Different in other Languages, Arrow Books, 2011: 13-15

BICYCLE SE(M)PEDA

First bicycle in Bali

Bike
taken to Java and Bali by Dutch painter
W.O.J. Nieuwenkamp
1904

1 Febr. op za. FEBRUARI 1904.
Maandag. 's avonds om half zeven
te Briek. Half regentrain.
half trein in Hotel der Nederlanden
met koninklijke vrouw, koningen vrouw. Paul
Hoelzman

2 Dinsdag. Naar Briek geweest koffers
ingeklaard. voor tienfifftig,- betaald.
In Oost en West inkopen gedaan
's avonds in Blaneschijn rondgereden
bij Bos gegeten met Bochart

FIRST BIKE IN BALI 1904

aan wal 18 Maart 1904 Bali
met karretje naar Resident
rijtoertje naar Sangsit
bij Resident in paasiljoen
DRIE MAANDEN OP REIS.
19 's morgens per fiets naar
Boelleng. Tempel aan het
strand getekend

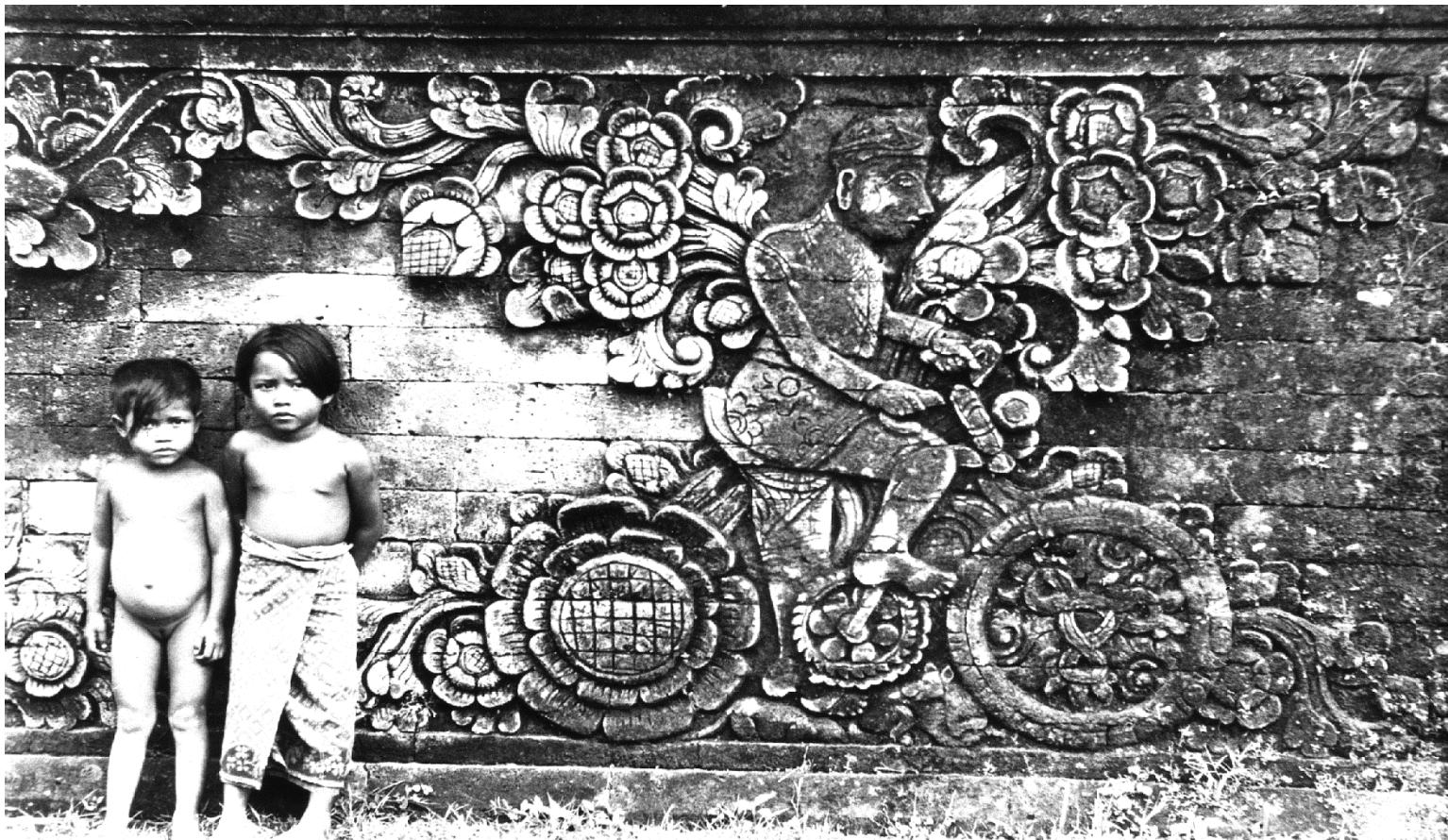
NIEUWENKAMP & BIKE CARVED RELIEF P. MADRUWE KARANG, KUBUTAMBAHAN

Reaction animals & man

IMPROVED VERSION AFTER EARTHQUAKE DAMAGE 1917

Balinese and bikes, 1920s

Another bike in Bali, P.Dalem Jagaraga, 1928

Kelompok Kosti, Onthel & Kebo Bali- recent trends

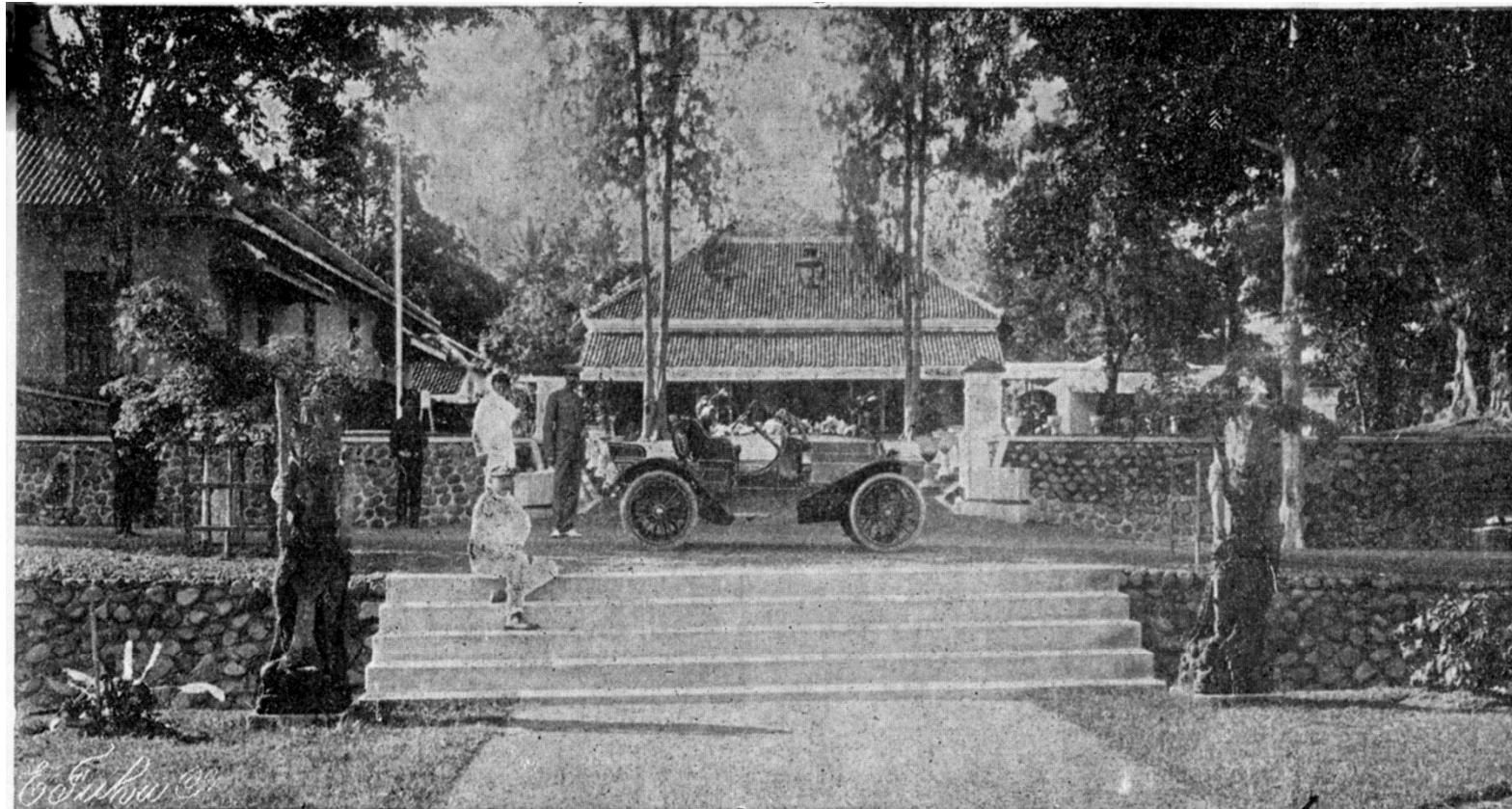

Reunion old bikes in 2011

FIRST CAR IN BALI 1913

in 12 hours from Benoa to Singaraja
WALTHAM

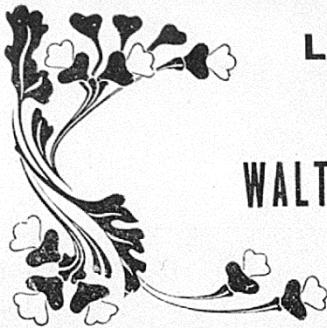

E. Tukai

VOLBRACHT!

25 Jan. 1913

Het huis van den controleur te Singaradjá

LAUWEREN

BEHAALD op WALTHAM MOTOR CARS in Indië.

Betrouwbaarheidsrit 100 K. M. Sem.
Auto Club 15 Dec. 1908. **Eerste prijs Waltham.** Gouden medaille.

Concours d'adresse. Sem. Auto Club 31 Aug. 1910 **Eerste prijs Waltham.** Verg. Zilver medaille.

Concours d'adresse (Hors concours) Bandoengsche autofeesten 1911. **Waltham Eremedaille.**

Concours d'adresse Beroepsrijders Soerabaja. 16/12/'11. **Eerste prijs Waltham** kleine wagens.

Concours d'adresse Beroepsrijders Soerabaja. 16/12/'11. **Eereprijs** (kortste tijd van allen) Waltham.

Over de toppen van het **Tengger gebergte (7500 voet)** van uit Soerabaja vise versa in 12 uren. op 11 Dec. 1911.

Eerste Crag Hill beklimming in Penang door Waltham 1912, 2200 voet in 58 minuten. 6/7 1912.

Concours d'adresse (Beroepsrijders) Bandoengsche autofeesten 1910. **Eerste prijs Waltham** Verg. Zilver medaille.

Betrouwbaarheidsrit Soerabaja-Tosari. Hoewel overbelast met 150 K. G. zand. Eenigste die zonder strafpunten Tosari bereikte.

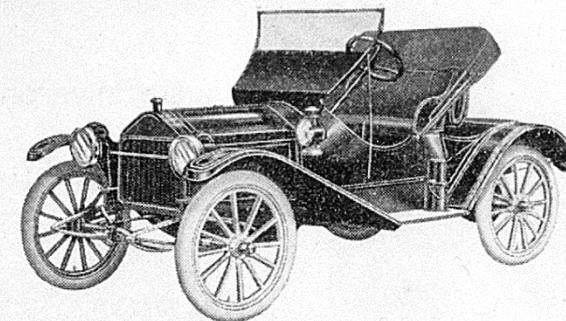
Concours d'adresse Beroepsrijders Soerabaja. 16/12/'11. **Tweede prijs Waltham** kleine wagens.

Europesche Nijverheidstoontelling. Soerabaja December 1911. **Diploma** cervolle vermelding.

Eerste Sumatra dwarstocht per auto door Waltham 1912 in 40 uren. 17/5-23/5 1912.

Maos-Bandjar. De inbraak in de Preanger in 13 uren 19/9-'12.

Eerste Bali dwarstocht per auto door Waltham 1913 in 12 uren 24/1-25/1 1913.

MODEL 1913

Waltham Motor Car

Enorm verbeterd!!

Motor	4 cilinders $3\frac{3}{4} \times 4'$ (95×102) $22\frac{1}{2}$ HP. Waterkoeling; zonder pomp. Thermosyphon. Ontsteking: Directe aanslag op Hoogsp. Bosch magneet. Kleppen: Ingebouwd Gemakkelijke demontage. $30 \times 3'$. Ook passende banden 750×65 en 810×90. Van motor op achterwielen 3:1. hoogste versnelling. Frictieoverbrenging. Schijfventransmissie. Lees brochure. Versnellen mogelijk van 3 tot 80 Km. Circuleerend, overloopysteem. Excentrisch inwendig, kopereanvas. (nieuw) Meter 2.30. Spoorbreedte M. 1.35. 450 Kg. Staal chassis. Uniforme kleur; blauwe body, gele wielen Kap, 5 lampen, hoorn, stormfront, reparatiekist v. banden, gereedschappen enz.
Wielen.	
Gesring.	
Overbrenging.	
Smering.	
Remmen.	
Wielbasis.	
Gewicht.	
Kleur.	
Toebehooren.	

Prijs f 2250.— geheel compleet, loco Semarang.

Voor f 50.— extra leveren wij een vouwbaar glasfront.

Generaal agentuur voor Ned.-Indië en Straits.
N. V. Semarangsche Automobiel Maatschappij.

DE 4 PERSONS **WALTHAM MOTORCAR** f 2500 —

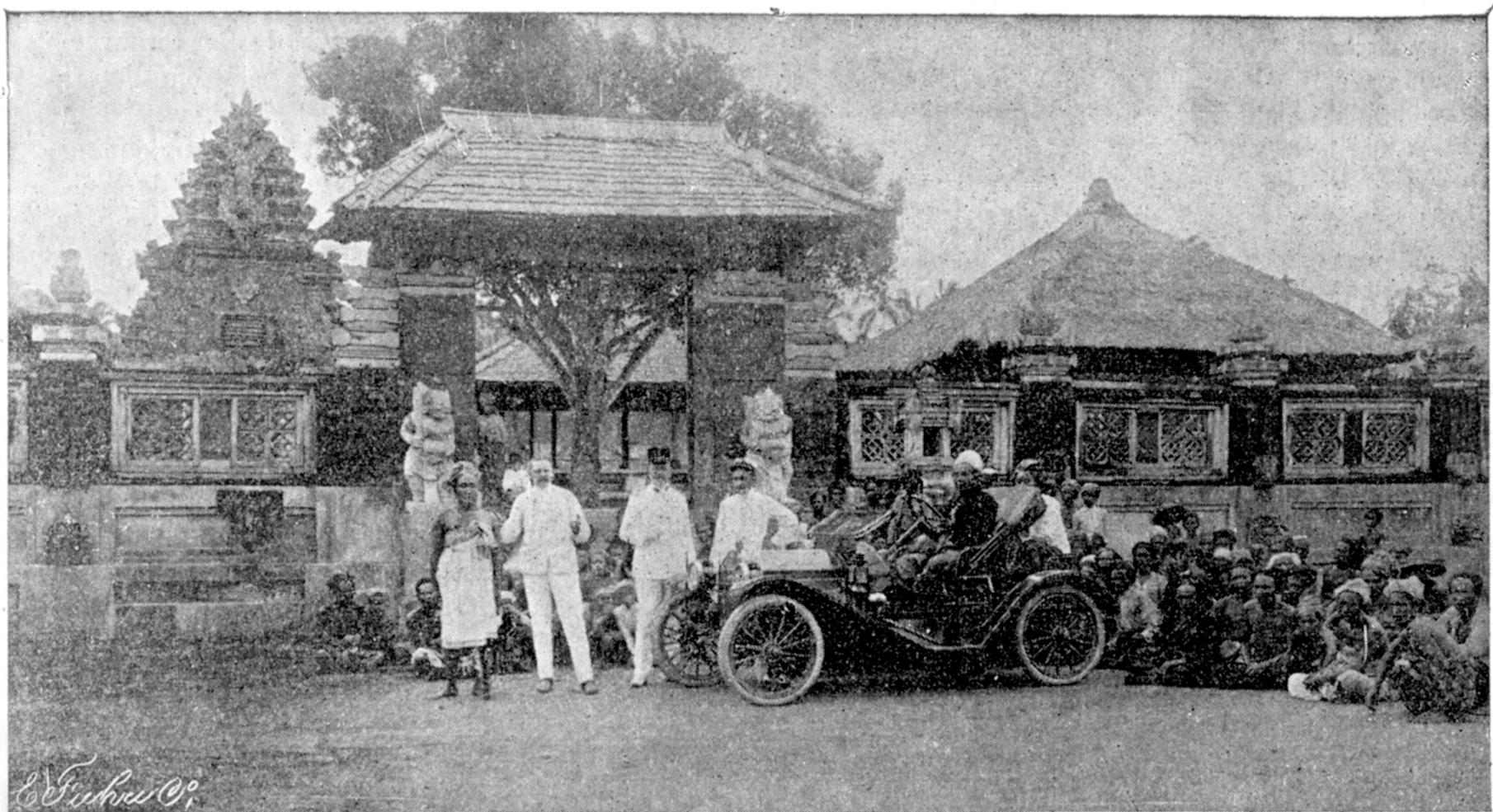
arriveert 1 Juni 1913.

Licht-Elegant. Concurrentie ondenkbaar - $22\frac{1}{2}$ H. P. Verlengd chassis!!

FIRST CAR ORDERS

- Controleur Singaraja
- RAJA-RAJA, a.o. Buleleng,Karangasem, Bangli.
- MBAH PATIMAH

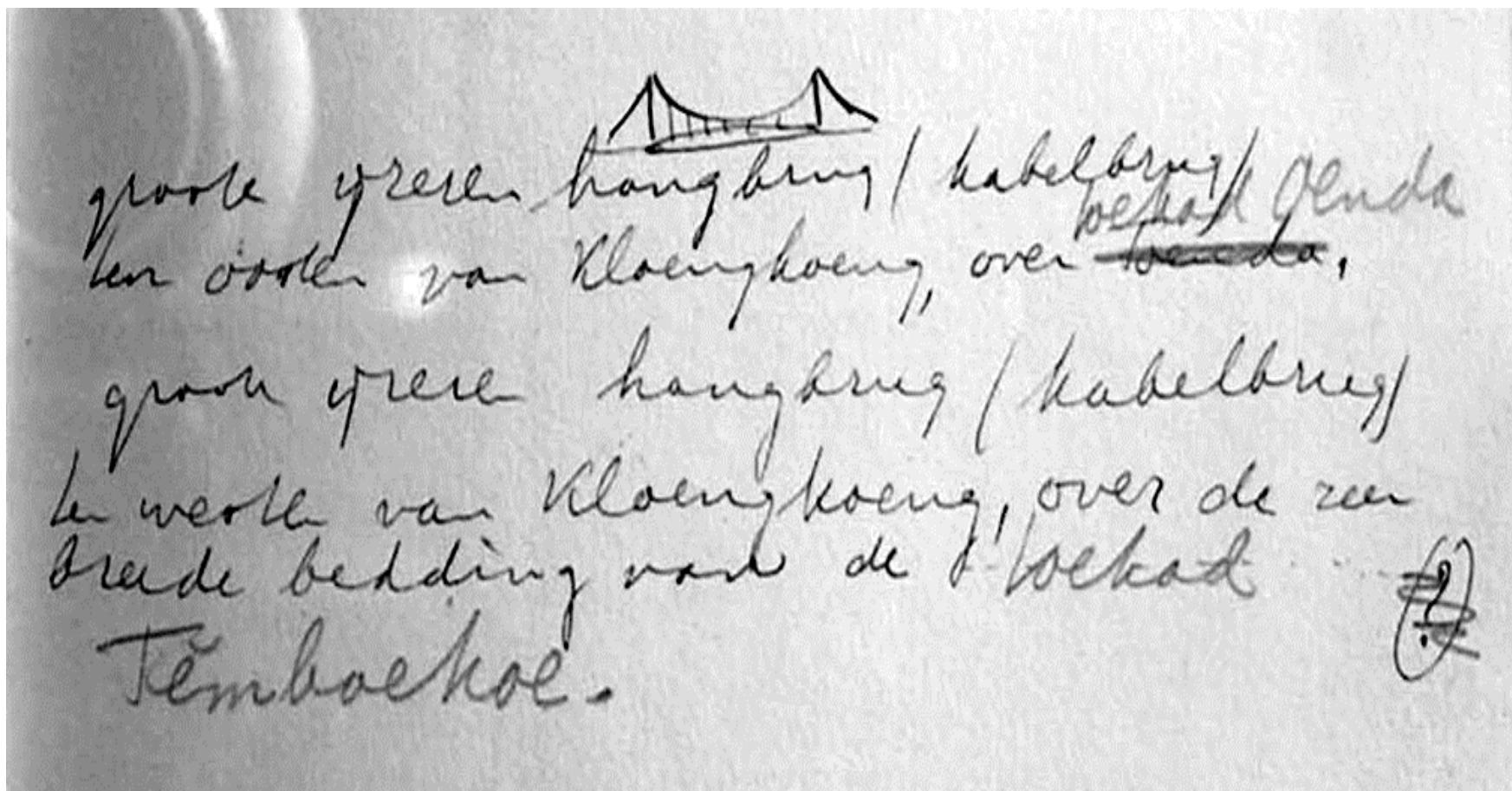
Raja Bangli, 1913

De radja van Bangli sluit zich bij het automobilisme aan, (Dewa Gedee Poetoe)

FIRST BRIDGES, KLUNGKUNG

- Nieuwenkamp, 1819

KLUNGKUNG

Gangster scene “from Chicago to Bali”
on P. Dalem Jagaraga, 1928
according to filmer Andre Roosevelt
influence of American films
Rotterdamsch Nieuwsblad
29-6-1928

VAN CHICAGO NAAR BALI

Neen dit is geen verlaat April-grapje. André Roosevelt vertelt in de New Yorksche "Asia" in vollen ernst, dat den tempel van Djagaraja in Noord-Bali dit schoone bewijs te vinden is van dezen invloed onzer moderne film-beschaving op de bouwmeesters van Bali.

De bandiet, die met een revolver in de hand een gestileerde aanhoudt, is in de vernoming der Balische haligoden zoo

weggeslopt van een bandietenfilm, die blijkbaar den Balineeschen tempelbouwer een geweldigen indruk heeft gemaakt.

East is east

And west is west

And never the twain shall meet.

zong Kipling. Inderdaad hebben wij hier het bewijs, dat zij elkaar wel eens ontmoeten. Dat het resultaat voor de beschaving voor ons westerlingen in onze dagen een compliment is, zal niemand willen beweren.

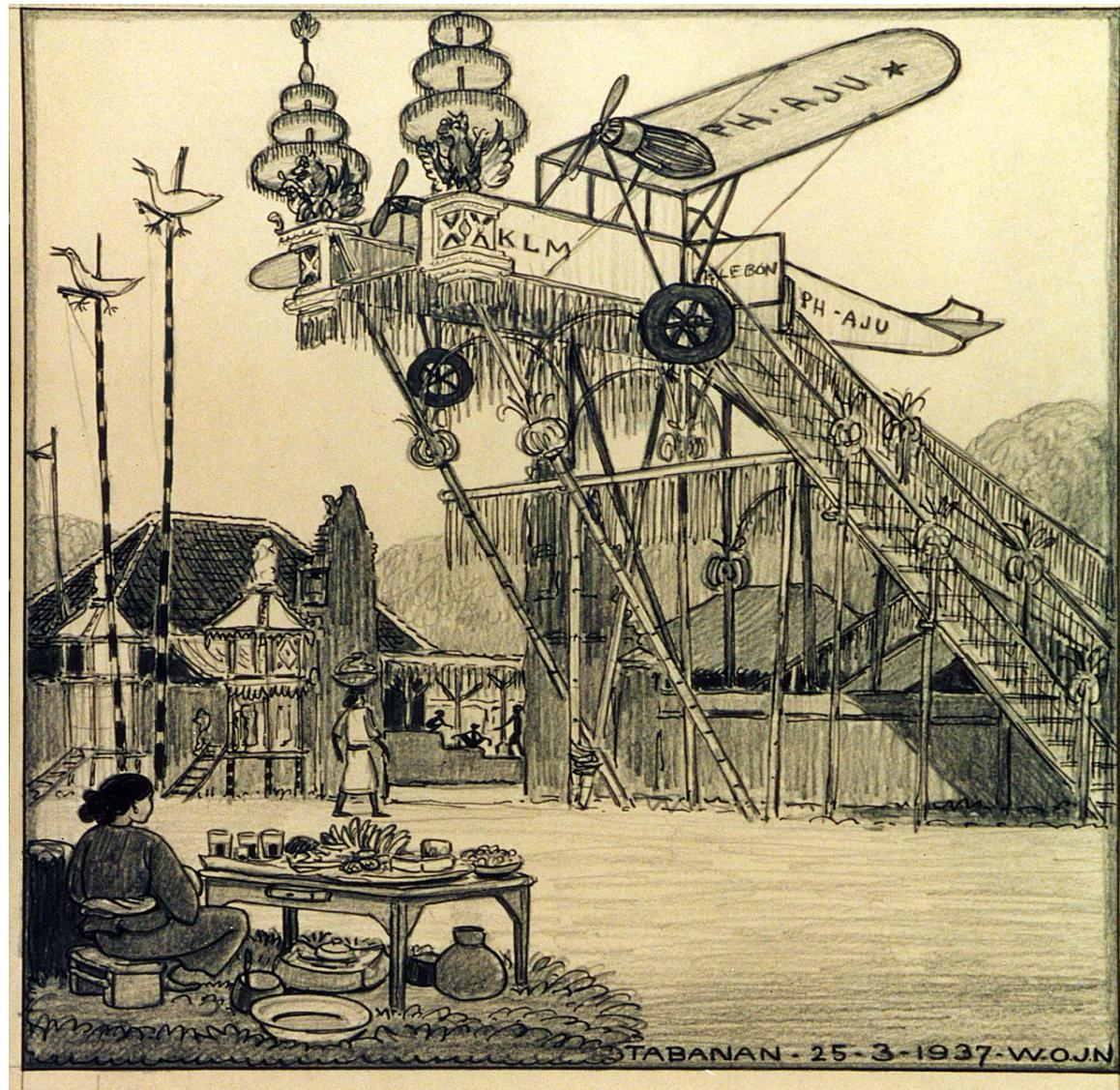
FIRST AEROPLANE IN BALI

FOKKER FVIIb from KLM

- Fokker VII, type H-NACC first plane to Java
- 1924 regular KLM flights to Batavia
- 1928 KNILM for flights within the Archipelago
- 1928 first plane landed in Bali, FVIIb
- 1931 Fokker FXII introduced
- 1935 DC-2 introduced

BRINGS ONE STRAIGHT TO HEAVEN

palebon mother of Regent Tabanan, 1937

Aeroplanes on temple, aircrash,
P.Dalem, Jagaraga, 1928

Japanese occupation, P. Dalem, Blahkiuh

SITTING - CHAIRS

- Gods: on seats with Sanskrit names
- Humans: sitting on the floor on mat; on bale on mat
- Pillow for royalty & priests
- Sedan chair for transport of gods or high caste people
- Stool, dedampar, when weaving, food preparing
- Chairs, furniture European style made since first half 17th cy in Batavia
- Chairs for royalty, often gifts from Europeans, early 19th cy
- Chair often combined with small table, to rest one's arm on
- Dutch civil servants had fysical problems sitting on the floor
- From 1837 data export of small numbers of furniture from Java to Bali (cabinets, boxes?)
- Chairs & furniture in Bali and Lombok in 1840s made by Chinese carpenters; also bought at auctions from Dutch leaving country; also import from Singapore (Mads Lange, King) & Java, "colonial furniture"
- Late 20th cy: production in Bali for export, "Chippendale chairs" , "colonial furniture" to Europe and Asia

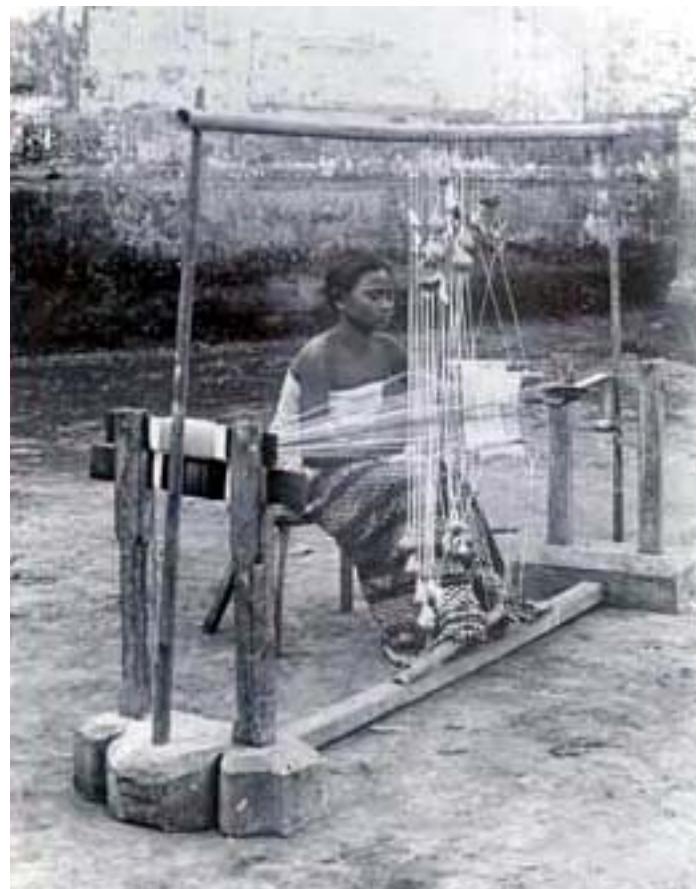
no chairs
raja-raja, sitting, awaiting arrival of GG
1918, Raja Karangasem, Gianyar, Bangli in Denpasar

Seats for Gods, asana

TRADITIONAL SEATS, WORK dedampar

sedan chairs

CHAIRS & ROYALTY

Chinese & European chairs

Oldest photographs
Balinese royalty
made by Kurkdjian
in 1875
chairs & accessories
in studio of
photographer

A112-1-65
Jaksa, Haut-Justicier à Bali

FIRST CHAIRS IN BALI

GIFTS
FROM VISITORS TO ROYALTY
FROM D.-I. GOVERNMENT TO ROYALTY
AND
FROM ROYALTY TO ROYALTY

Lombok and Karangasem had the best chairs
according to European visitors
in 19th and early 20 cy

- Gift of a set of chairs & table by Queen Wilhelmina
to raja Karangasem

LOMBOK 1894

I GOESTI GDÉ DJILANTIK, oud-stedehouder van Karang Asem.

GOESTI BAGOES DJILANTIK, stedehouder van

Karangasem, 1916

I G Bagus Djelantik

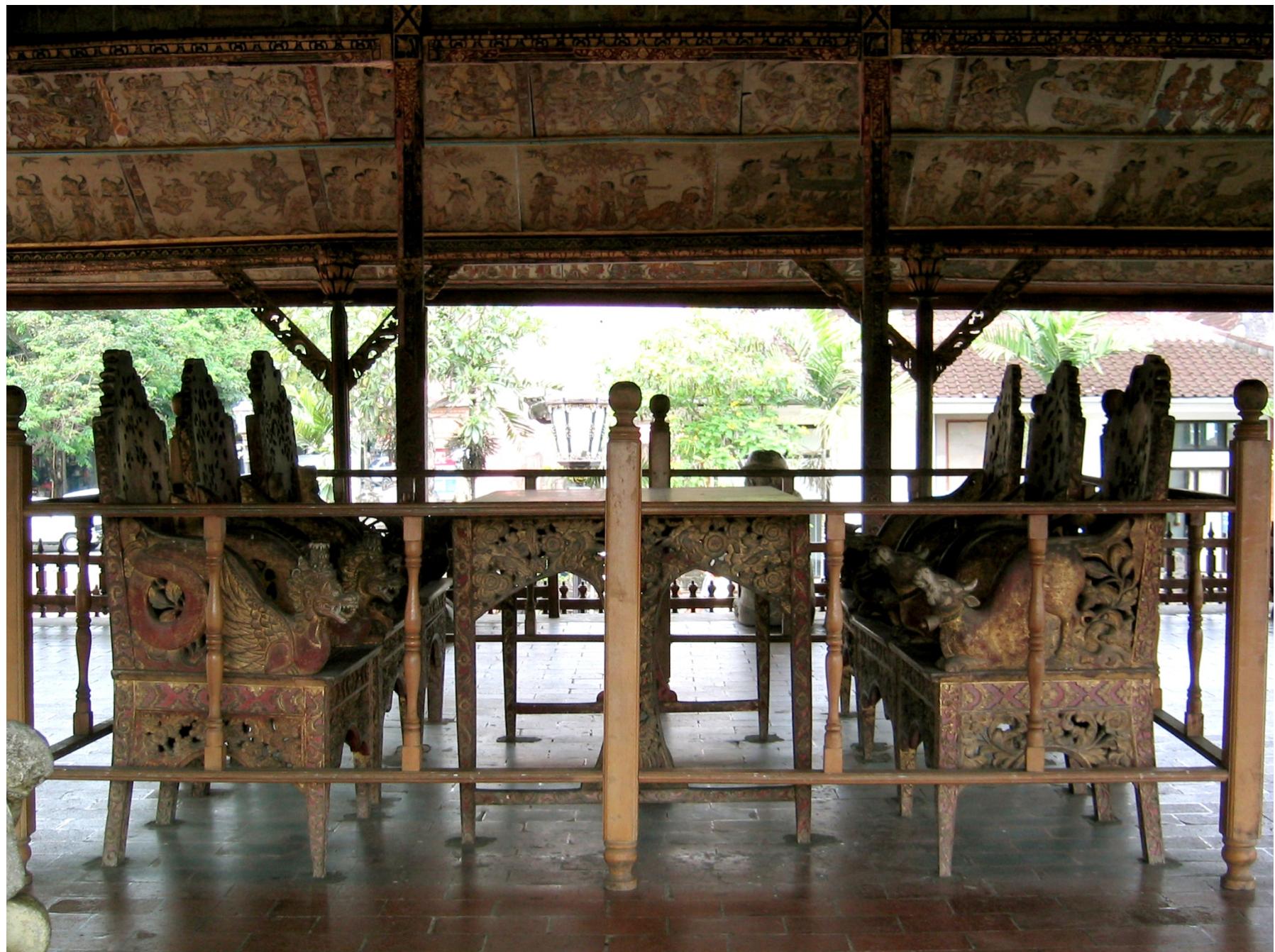

KLUNGKUNG, KERTA GHOSA

special chairs & table for members

Raad Kerta. from 1920 onwards

Chairs for royalty in literature
Rama, Sita, Laksmana by Jro Dalang Diah,
Nagasepaha, 1980

Panji's hair is cut, Kt Gede, Singaraja, 1880

BALINESE COUNTERGIFT CHAIRS & TABLE TO QUEEN WILHELMINA

- Improved models, with references to Balinese concepts and symbols of kingship
- Inspired by wood sculpture and ornaments on doors, shrines, ritual pavilions, seats for gods

Dulang table & lotus strut bale
Balinese inspiration

& Inspired by colonial furniture in Museum?

EUROPEAN BOTTLES USE & IMPROVEMENTS IN BALI

MAGGI AROMA BOTTLE

- Invented by Julius Maggi, Italian descent, in Swiss in 1887; healthy aroma in square bottle
- Introduced in Europe in 1895
- Introduced in Java, Sumatra around 1900, to be used instead of kecap
- Glass Bottle popular in Bali as sprinkler of arak and brem in rituals (tabuhan)
- New: plastic Maggi bottles made of reject plastics, produced in Java and sold in Bali
- Important: the plastic bottles should have the “correct” label, improving the taste

Advertisements in Dutch Indies Newspapers, 1910

De kok in de flesch

Maggi's Aroma

maakt niet smakelijke spijzen smakelijk,
en wel smakelijke spijzen nog smakelijker.

Maggi's
Aroma

„Savoir de Potage”

Om soopen, bouillon, sausen,
enz. te maken, gebruikte men
uitsluitend

Maggi's
Aroma

Geurig en smakelijk.

220a dag

Verkrijgbaar bij

Maison Versteeg.

Various sizes; left: Vietnamese imitation

Label plastic Maggi bottle Bali

Improved bottle & use for caru in Bali

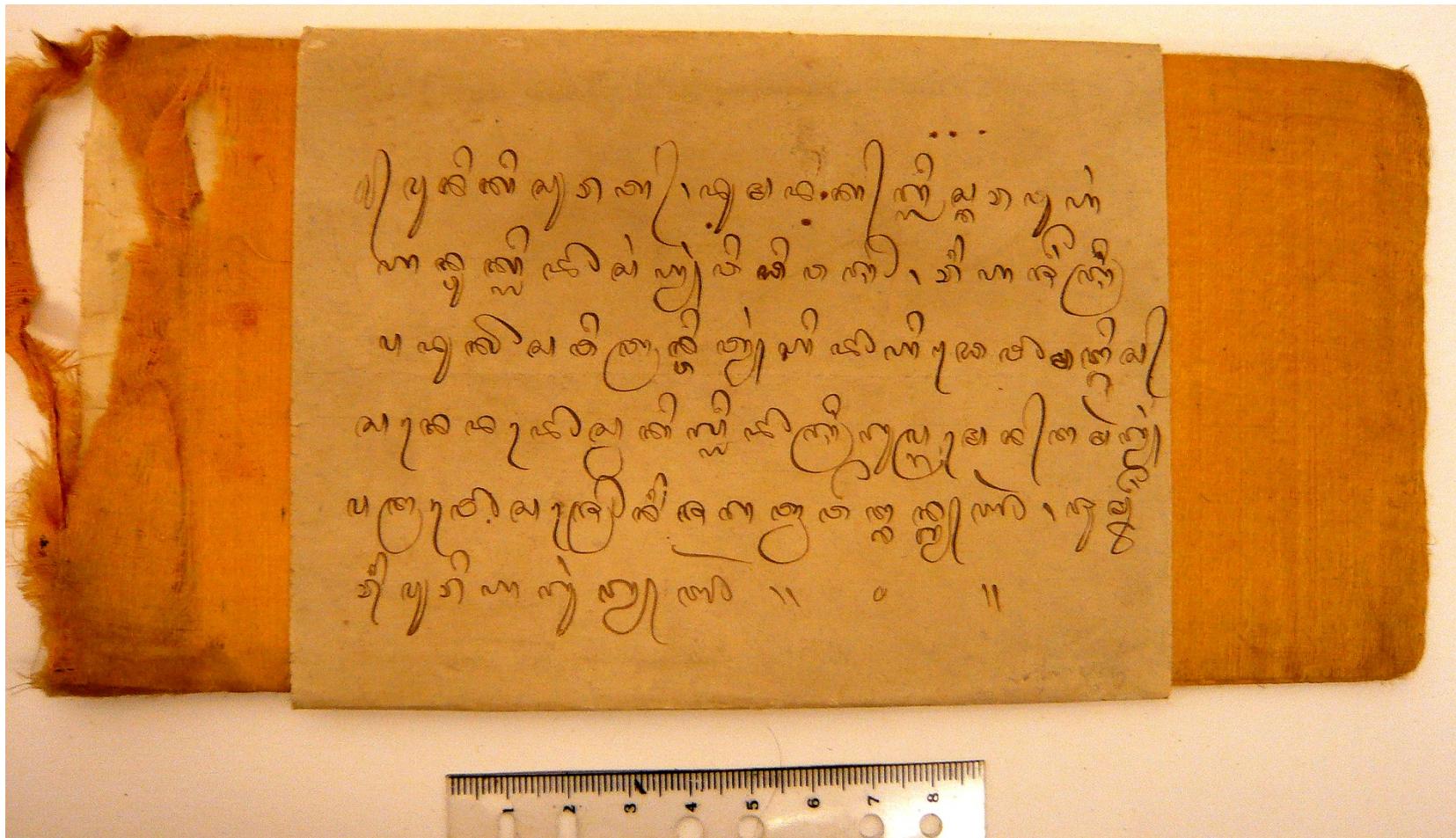

FIRST BALI TOURIST GUIDES

FIRST TRAVEL AND CAR RENTAL

- KPM, 1906, Reisgids voor Nederlandsch-Indie, KPM; Bali mentioned
- Parreau, A.H., Bali en Lombok, Reisgids voor Toeristen, Amsterdam, 1913, but written in 1912; no car yet
- Per KPM naar Bali, het Toeristenoord, 1922
- Bali, Officiele Vereeniging Toeristenverkeer, 1930
- KPM to Bali, 1930
- KPM & Dutch Tourist Ass. against Cook Bali Travels

Travel pas anno 1904 for Nieuwenkamp to enter Gianyar

MBAH PATIMAH, SINGARAJA, souvenirs and travel since 1913?

- Myth or truth: mekel Rai, former Balinese spouse of Raja Klungkung, refused “masatya”, escaped to Buleleng, married Muslim, new name Patimah
- First Balinese woman participating at (sales) exhibitions & yearmarkts in Java
- One of the first “art” dealers in Singaraja
- Employed weavers and silver smiths in Bratan
- Sold coffee and snacks to guests
- Started the first car rental in Singaraja

Mbah Fatima- shop's location at former bus terminal

Bali op de Djokjasche Jaarmarkt.

De Jaarmarkt-tentoonstelling te Djokjakarta zal bezocht worden door den heer Anak Agoeng Bagoes Djlantik, stedehou ler van Karangasem en den heer I Dewa Ngoerah Anak Agoeng, regent van Gianjar. Met laatstgenoemde komen 48 Balische ingezetenen van Gianjar mede, die hier elken avond ardja-, lègong- en topèng-voorstellingen zullen geven, waarvoor op het jaarmarkterrein een loods met tooneel wordt opgericht.

De Regent van Gianjar stelt een collectie Balische kunstnijverheid voorwerpen voor de aan de jaarmarkt verbonden tentoonstelling beschikbaar.

Karangasem zal op de jaarmarkt vertegenwoordigd worden door weefsels en houtsnijwerk. Madé Samperag van Den Pasar en Patimah van Singaradja zullen weefsels, beschilderde gordijnen, vlechtwerk, houten beelden en zilveren sieraden inzenden.

1928

Famous visitors & painters rented a car from her

- 1927, Rabindranath Tagore & Walter Spies
- 1927, Dutch painter Marius Bauer
- 1927, Dutch-Indisch painter C. Dake jr.
- 1928, Dutch painter Isaac Israels
- (more to find out)

BUTTONS

- Popular after Dutch army came, in particular beginning 20th cy
- Army jackets with large buttons
- Swapping a used jacket for ayam
- 1906 players Gong Agung Singaraja, jackets with buttons
- Drawings of Balinese with jackets, baju with buttons
- Royalty had golden buttons made of gold coins
- Now: export Balinese buttons from coconut shell & Chinese coins on garments and bags

1906 Pasar Malam Surabaya, jackets with buttons

I Wayan Dasta, N.Bali, buttons, 1907-1925,
Nieuwenkamp col.

Buttons, royal outfits
A.A.Bgs Karangasem & unknown A.A. with
jacket

Chinese coins, kepeng, keteng, pipis bolong

- Archaeological finds, many Song & Qing
- Java: pisis since 1360, Bendosari inscription
- Java: atak (= 200 pisis) 1021, Cane; 1116/7 Padlegan inscription
- Bali 1834: 1 atak = 1 Dutch silver gulden
- Import via traders, part. Mads Lange & King, beginning 19th cy
- Beginning 21cy: factory in Kamasan
- New concept: panca dhatu metals: gold, silver, bronze, iron and copper in one coin, symbol of completeness

From: Harthawan, Uang Kepeng Cina dlm Ritual Masyarakat Bali, 2012

*Uang kepeng Cina Koleksi Balai Arkeologi Denpasar, BP3 Bali,
Museum Bali dan Kolektor*

No	Koleksi	DINASTI						Jumlah (Keping)
		Han	Tang	Song	Yuan	Ming	Qing	
1	Balai Arkeologi Denpasar	-	-	21	-	1	67	89
2	Balai Peninggalan Purbakala Bali	-	3	28	-	4	186	221
3	Museum Bali	2	66	747	1	122	752	1690
4	Kolektor <i>Uang kepeng</i>	12	25	475	6	72	4910	5500
Total		14	94	1271	7	199	5915	7500

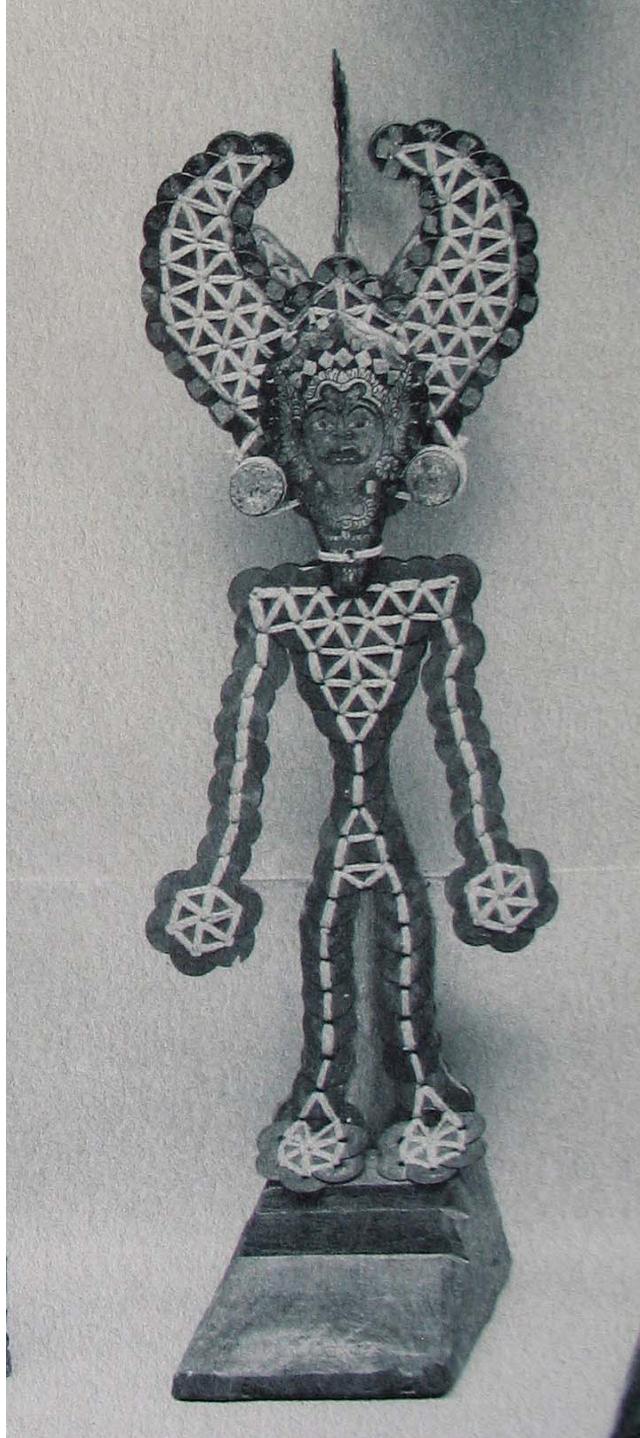
990 - 1111

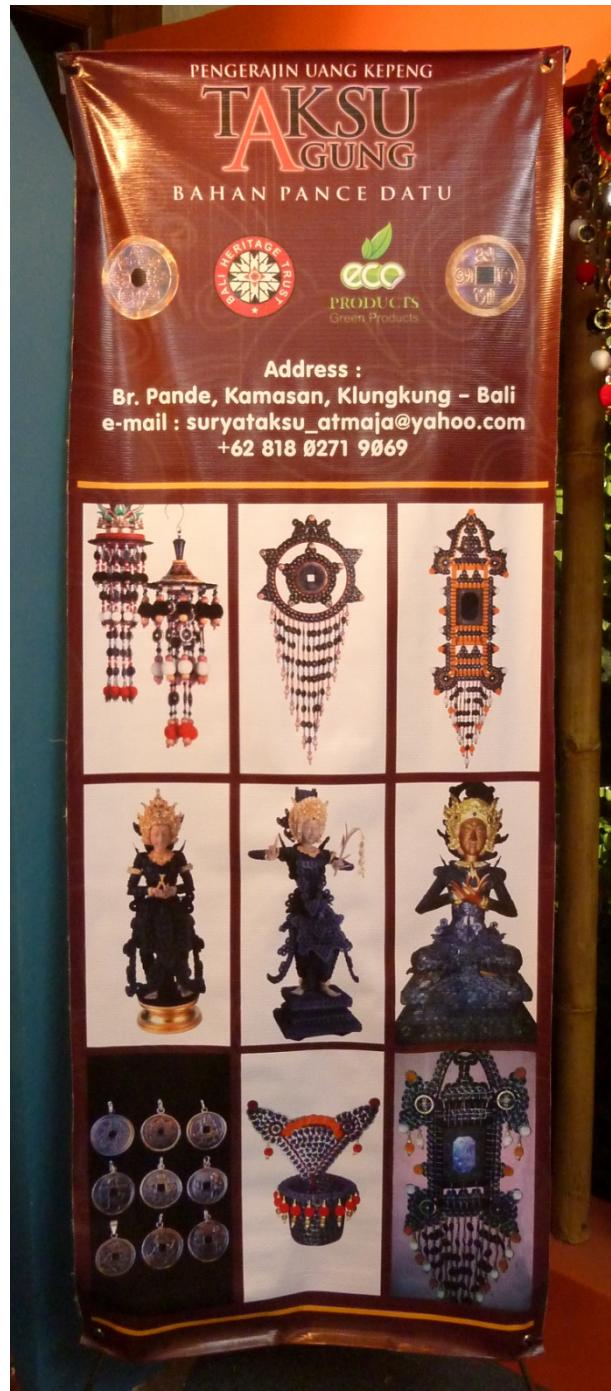
1662 -
1908

kepeng in rituals

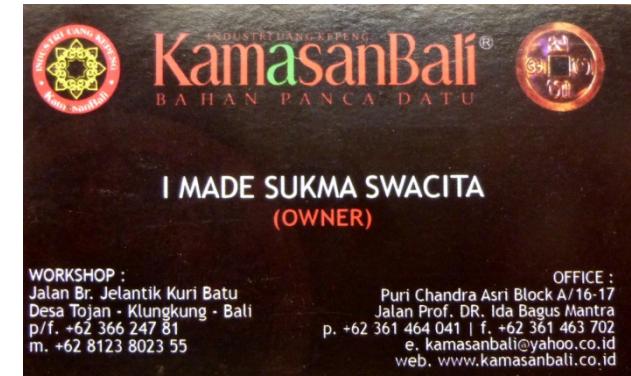

New-kepeng factories

Old & new designs

New designs

Buttons made of kepengs
modern garment industry

More innovations

- Mixture of sawdust and Fox glue, painted with oil paint and boat-varnish for sculptures
- Styrofoam for heads and masks of Ogoh-Ogoh and decorations on gamelan instruments

Sawdust & glue (Fox)

styrofoam

candi bentar
PKB
styrofoam
ornaments
on triplex